

AGRÁRGAZDASÁG – REGIONÁLIS SZEMPONTBÓL

Előszó

Az agrárgazdaságban a rendszerváltással elkezdődött átalakulás napjainkra úgyszólván befejeződött. Erről a folyamatról sokat írtak, az átalakulás regionális szempontú megközelítése azonban ezekben az írásokban kevés teret kapott. A Tér és Társadalom jelen száma ezt a hiányt kívánja pótolni.

Az agrárgazdaság regionális szempontú elemzése azért fontos, mert az ágazat újabb átalakulás előtt áll, ami az európai integrációs folyamatokba való beilleszkedés jegyében fog zajlani. Az Európai Unióban a gazdasági fejlesztés nemcsak a nemzetállamok, hanem a régiók keretén belül is zajlik. Az agrártámogatási rendszerek fejlesztésében is nő a regionális szempontok szerepe. A mezőgazdaság a gazdaság legszigorúbban szabályozott területe, ami számos kötöttséggel jár. Nagy hiba lenne, ha Magyarország úgy csatlakozna az EU-integrációhoz, hogy közben előzőleg az EU ajánlásai alapján nem készülne el az agrártérfeelosztás, az agrárkörzetek mezőgazdasági adottságainak pontos felmérése, a regionális piacok hiányának vagy feleslegének kimutatása, a piaci változások követésére alkalmas statisztikai és információs rendszer, valamint az egész agrárpiac fejlesztésének stratégiája. Az EU-s agrárinformációk megszerzése kiemelten fontos, mivel felvételeink esetén főleg ettől függ majd a mezőgazdaságnak juttatandó támogatások elérhetősége.

Közismert – írja *Dorgai László* –, hogy az EU költségvetésében a *regionális problémák* megoldása prioritást élvez, hiszen az erre is szolgáló Strukturális Alapok aránya a közösségi költségvetésben növekvő, ma hozzávetőlegesen egyharmados arányt képvisel. Az alapok felhasználási céljai az *arányosabb területi fejlesztést*, az elmaradottabb régiók felemelkedését szolgálják azáltal, hogy forrást teremtenek a gazdasági szerkezetváltásra, -átalakításra, a tartós munkanélküliség csökkentésére és a rurális területek közvetlen támogatására. Ugyanakkor – tegyük hozzá – nagy vitakérdés, hogy hol húzódik a határ az agrárfejlesztés és a regionális gazdasági átalakítás között.

Tóth László az EU-csatlakozás a magyar agrárgazdaságban esedékes előnyeiről és hátrányairól írja, hogy a csatlakozás feltétele egy versenyképes, korszerű, hatékony agrárgazdaság. Ennek megteremtése azonban drága, tőkeigényes, amire a mai nemzetgazdaság, különösen pedig a mezőgazdaság a forrásokat önerőből nem tudja biztosítani.

A mezőgazdasági termelés növekedése Magyarországon az 1980-as évek közepén megállt, majd zuhanásszerűen csökkent. Legnagyobb visszaesés a kárpótlási törvények és a szövetkezeti törvény meghozatala és végrehajtási éveiben (1992 és 1993) tapasztalható. Azóta a termelésvisszaesés megállt, sőt enyhe stabilizációs jelek is mutatkoznak. A fejlődés akadályairól szólva *Fertő Imre* írja, hogy a Közép-Európában kialakult agrárválság legfőbb oka az, hogy ebben a térségben nem fejlődött ki az agrobiznisz. A korábbi tökéletlen együttműködési rendszer felbomlása és ennek következményei a termésre időben jóval megelőzték az új piaci intézmények kialakulását. Ez egyben mutatja a

térségben folytatott agrárpolitikák féloldalságát. A kormányok nagy energiákat fordítanak a piacgazdaság jogi környezetének kialakítására, de arról teljesen elfeledkeztek, hogy a piaci intézmények kiépítésének tranzakciós költségei akkorák, hogy a gazdaság szereplői által csak hosszú idő alatt kigazdálkodhatók.

Fehér Alajos írásában Észak-Magyarországon végzett vizsgálatai alapján megállapította, hogy az 1936-tól napjainkig terjedő időszakban a regionális különbségekben és válságok bekövetkeztében, illetve mélységében igen fontos szerepe van az agrártermelők eltérő alkalmazkodóképességének és az alkalmazkodás sikerességének. Ezzel összefüggésbe hozható az is, hogy létezik egy délkelet-magyarországi hagyományos agrárrégió, ahol a török hódoltságtól kezdve egészen napjainkig az érintettek fogékonyabbak a magángazdálkodásra, mint Észak-Magyarországon vagy Dunántúlon. Igaz ez még akkor is, ha – mint ahogy azt *Süli-Zakar István* és *Baranyi Béla* írják – az Alföldön az agrár-vállalkozók legnagyobb része kényszervállalkozó, a megélhetés kényszerétől hajtva vállalkoznak. Arra mindenképpen oda kell figyelni, hogy egy-egy térségen belül, főleg a hagyományosan elmaradott térségekben nagy különbségek alakultak ki. A különbségeket ráadásul, mint *Bihari Zsuzsa*, *Kovács Katalin* és *Váradi Mónika* írásából megtudjuk, bonyolult ellentmondások és súlyos ellenérdekeltségek terhelték a kilencvenes évek első felében. Az 1990-es évtized közepére jellemző kibontakozásnak a halvány jelét mutató állapotok egyrészt gazdasági és politikai döntések következményei, másrészt a piaci viszonyok térnyerésének természetes velejárói.

A stabilizáció első jele, hogy összességében megállt a termeléseszköcsökkenés, de emellett pl. van olyan mezőgazdasági szervezet, ahol a nyereségesen gazdálkodók már 1993–1994-ben osztalékot fizettek az üzletész-tulajdonosoknak, ami a piacgazdasági elv alapján működés egyik biztos jele. A destabilizációnak sajnos sokkal több jele van: a drasztikus létszám- és támogatásleépítés, az állóeszközromlás, a vagyonfelélés és mindenekelelt a termeléseszköcsökkenés. Nyilvánvaló, hogy az EU-hoz való csatlakozásunkkor a termelést legfeljebb a belépéskor adott szinten szabad tartanunk, illetve csökkenteni kell. Ezért nem érdektelen, hogy milyen szinten leszünk a csatlakozáskor.

A termelési modellváltás áldozatokkal jár – írja *Sántha Attila*. Kétségtelen, hogy az éles piaci verseny felértékelte a minőséget, és az egyöntetű minőségi árutömeg, valamint a külpiaci kapcsolatok jelentőségét. Erre jó példa az, hogy miközben a Nyírség alma-termelése értékesítési válságban van, addig Zalában jelentős területeken hoznak létre intenzív almaültetvényeket, amely a nyugati piacokhoz és az ellátatlan Dél-Dunántúlhoz is közel vannak.

Az agrárgazdaság legnagyobb gondjaként az állatállományban az 1980-as évtized közepéhez képest mintegy 40%-ra való csökkenését kell megjelölni. A nagymértékű csökkenésnek alapvetően belső gazdasági kényszerből fakadó, de mégis szakágazati sajátosságokkal is jellemezhető okai vannak. *Széles Gyula* tanulmányában többek között arról a negatív jelenségről ír, hogy a belföldi élőállatfarmokon kialakult torz és irreális értékrendek, felhajtott árak közvetett módon napjainkban is további állománycsökkentést eredményeznek.

A Tér és Társadalom e számában szereplő 12 tanulmányban kifejtett elképzelések a szerzők egyéni tudományos, olykor egymásnak ellentmondó felfogását tükrözik, egy kérdésben azonban valamennyien egyetértenek: Magyarországnak minél előbb egy világos és karakteres agrárkonceptiót kell fölvezetnie! Olyan agrárkonceptiót, amely többek között figyelembe veszi az ország arányosabb területi fejlesztést és a rurális területek felemelkedését is.

Kovács Teréz